

*к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики та
управління економічною безпекою,
Харківський національний університет радіоелектроніки
<https://orcid.org/0000-0002-6132-328X>*

Леоненко О.В.,

*здобувач вищої освіти,
Харківський національний університет радіоелектроніки
<https://orcid.org/0009-0008-2016-4199>*

Мар'єнко О.М.,

*здобувач вищої освіти,
Харківський національний університет радіоелектроніки
<https://orcid.org/0009-0006-6388-1521>*

Красномовець Г.О.,

*здобувач вищої освіти,
Харківський національний університет радіоелектроніки
<https://orcid.org/0009-0008-9712-8989>*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ПРИБУТКОВОСТІ ТА ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ

Сучасна банківська система стикається з викликами, пов'язаними зі зростаючою конкуренцією, регуляторними вимогами та необхідністю забезпечення стабільної прибутковості. Ефективне управління банківськими ресурсами є одним із ключових факторів успіху фінансових установ. Оптимальний розподіл ресурсів дозволяє не лише забезпечити стабільний дохід, але й зменшити ризики, пов'язані з операційною діяльністю.

Теоретичні та практичні аспекти управління банківськими ресурсами розглядалися у роботах багатьох науковців. Так, аспекти формування ресурсного потенціалу банківської системи України та управління фінансовими ресурсами банківських установ досліджувалися такими авторами, як Н. Ю. Мельничук, С. С. Ковальчук [1], К. Л. Ларіонова, Г. І. Капінос, Д. О. Балактіонова [2], В. В. Кудряшова, О. В. Лиса [3], Є. С. Несенюк, І. А. Журавель, В. П. Яковенко [4], О. М. Посаднєва, Т. М. Повод [5]. Теоретико-методичні аспекти формування та аналізу прибутку комерційних банків висвітлено у роботах багатьох науковців, серед яких В. А. Костюк, О. В. Файчук, В. В. Цицюра [6], Т. Г. Кубах, Н. А. Дехтяр, В. О. Шенкаренко [7], Н. П. Дуброва, Я. І. Процик [8]. Практичні аспекти дослідження прибутковості банківських установ розглядалися у наукових роботах таких авторів, як Н. П. Дуброва, Г. В. Крюкова [9], С. В. Качула, М. А. Жучик [10], О. В. Левкович, Ю. Ю. Райгородська [11]. Проблематиці управління банківськими ресурсами на основі використання економіко-математичних методів моделювання приділено увагу таких науковців, як Ю. Ю. Онопрієнко [12], О. Л. Шелест, О. В. Скрипниченко [13], І. Г. Аберніхіна, Н. В. Валенюк, Г. О. Суботіна [14]. Однак попри таку кількість досліджень, серед науковців ще не сформувався єдиний підхід до оцінки прибутковості та оптимального розподілу банківських ресурсів, що обумовлює необхідність подальшого наукового пошуку у даній проблематиці.

Прибутковість операцій є ключовим показником, який відображає здатність банківської установи ефективно управляти своїми ресурсами для отримання доходу. Для забезпечення стабільного розвитку банк повинен не лише генерувати прибуток, але й ефективно контролювати витрати та ризики.

До основних складових оцінки прибутковості банківських ресурсів відносяться:

- чистий дохід від кредитних і депозитних операцій;

- доходи від інвестиційної діяльності;
- операційні витрати.

На чистий дохід від кредитних і депозитних операцій впливають багато факторів:

- рівень процентної ставки за кредитами та депозитами;
- обсяг кредитного портфеля та депозитної бази;
- якість активів (обсяг проблемних кредитів може зменшити дохідність).

Інвестиційна діяльність банку спрямована на досягнення прибутковості за допомогою розміщення ресурсів у цінні папери, облігації, інвестиційні фонди тощо. Рівень доходності інвестиційної діяльності банку залежить від: типу інструментів (облігації, акції); тривалості інвестицій; макроекономічної ситуації. Наприклад, державні облігації з фіксованою доходністю мають низький рівень ризику, але й обмежений дохід, тоді як акції великих корпорацій забезпечують потенційно вищу доходність, але й супроводжуються підвищеним ризиком.

Слід зазначити, що ефективність банку значною мірою залежить від оптимізації операційних витрат. Основні статті витрат включають обслуговування клієнтів (заробітна плата, оренда, технічне обслуговування), маркетинг і просування для залучення клієнтів та розвиток ІТ-інфраструктури, що забезпечує автоматизацію процесів і захист даних. Рациональне розподілення цих витрат сприяє підвищенню прибутковості та конкурентоспроможності банку.

Оцінка прибутковості банківських ресурсів є важливим елементом управління банківською діяльністю. Вона дозволяє визначити ефективність використання залучених і власних коштів, а також забезпечити оптимальний баланс між доходністю та ризиками.

До основних факторів, що впливають на прибутковість банківських ресурсів, відносяться:

- структура ресурсної бази (баланс між власними та залученими ресурсами);
- якість активів (частка непрацюючих активів, що знижують доходність);
- собівартість ресурсів (вартість залучених коштів, зокрема депозитів та кредитів);
- ефективність управління ризиками (мінімізація втрат через кредитні, валютні або операційні ризики);
- макроекономічні умови (вплив інфляції, регуляторної політики та загальної економічної ситуації).

Оцінка прибутковості може здійснюватися різних банківських ресурсів, до яких відносяться:

- власний капітал (внески акціонерів, нерозподілений прибуток; основний інструмент для покриття ризиків та забезпечення ліквідності);
- залучені ресурси (депозити фізичних і юридичних осіб; міжбанківські кредити, облігаційні випуски);
- запозичені ресурси (кредити від міжнародних фінансових інституцій або інших банків).

Для оцінки прибутковості банківських ресурсів використовуються такі основні показники:

- показники доходності;
- показники ефективності управління ресурсами;
- показники ризиків.

До показників доходності належать:

1) рентабельність активів (ROA) відображає, скільки чистого прибутку банк отримує з кожної гривні активів, та розраховується за формулою:

$$ROA = \frac{ЧП}{СА} \cdot 100, \quad (1)$$

де ЧП – чистий прибуток;

СА – середні активи;

2) рентабельність власного капіталу (ROE) характеризує ефективність використання власного капіталу банку та розраховується за формулою:

$$ROE = \frac{ЧП}{ВК} \cdot 100, \quad (2)$$

де ВК – власний капітал;

3) чиста процентна маржа (NIM) демонструє ефективність управління процентними доходами та витратами та розраховується за формулою:

$$NIM = \frac{ЧПД}{СА} \cdot 100, \quad (3)$$

де ЧПД – чистий процентний дохід;

4) чистий спред – це різниця між середньою доходністю активів та середньою вартістю залучених ресурсів.

Група показників ефективності управління ресурсами містить такі показники та коефіцієнти:

1) коефіцієнт використання ресурсів показує частку залучених ресурсів, яка активно використовується для отримання прибутку, та розраховується за формулою:

$$КВР = \frac{АР}{ЗР} \cdot 100, \quad (4)$$

де АР – активні ресурси;

ЗР – загальні ресурси.

2) операційна ефективність характеризує співвідношення між операційними витратами та операційними доходами.

3) коефіцієнт ліквідності, характеризує здатність банку виконувати зобов'язання в короткостроковій перспективі.

Показники ризиків включають:

- кредитний ризик (частка непрацюючих кредитів (NPL) у загальному кредитному портфелі);
- ризик ліквідності (здатність банку покривати короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів);
- процентний ризик (вплив змін процентних ставок на дохідність активів і пасивів).

Одним з найважливіших напрямів управління банківськими установами є оптимальний розподіл їх ресурсів, що дозволяє ефективно використовувати фінансові ресурси для забезпечення балансу між доходністю, ризиками та ліквідністю. Це стає можливим за умов дотримання основних принципів оптимального розподілу банківських ресурсів, що зображено на рис. 1.

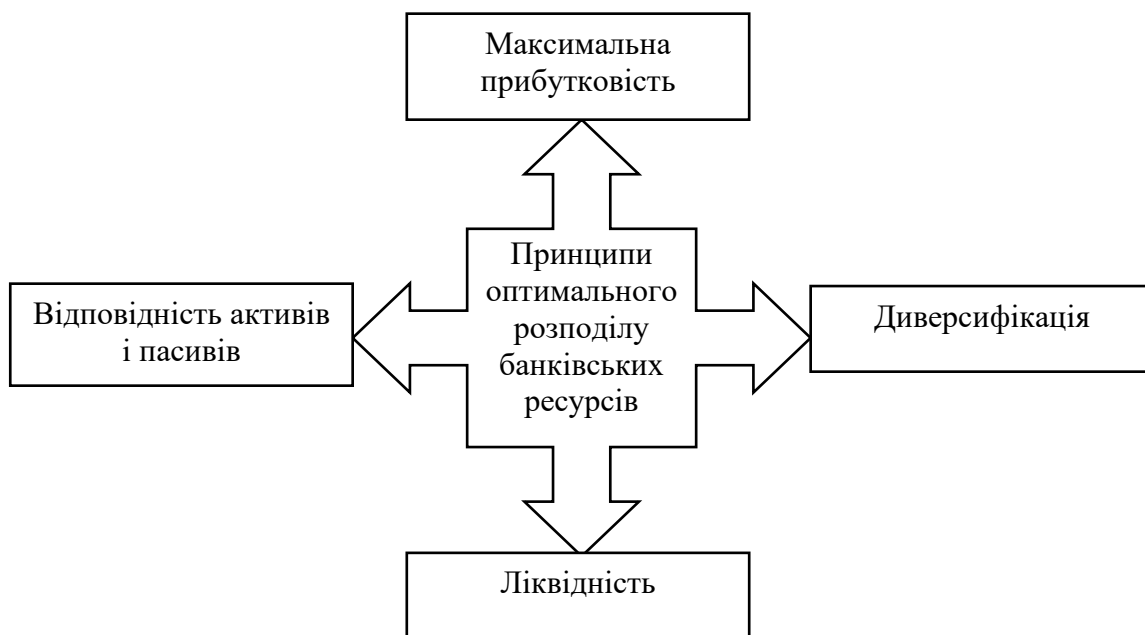

Рисунок 1 – Принципи оптимального розподілу банківських ресурсів

Джерело: розроблено авторами.

Метою діяльності комерційного банку є отримання максимального прибутку за умови прийняттого рівня ризику. Це досягається шляхом інвестування ресурсів у найприбутковіші фінансові інструменти, такі як високодохідні кредити, інвестиції в облігації або акції. Важливим аспектом тут є ретельний аналіз співвідношення «прибутковість-ризик», що дозволяє уникати надмірного ризику. Наприклад, надання споживчих кредитів може забезпечувати високий дохід, але супроводжується ризиком неплатоспроможності позичальників, що вимагає детального моніторингу та використання інструментів хеджування.

Диверсифікація є ключовою стратегією для зменшення фінансових ризиків. Банки уникають надмірної концентрації активів у певних секторах економіки, валютах чи географічних регіонах. Наприклад, портфель банківських кредитів розподіляється між споживчими, корпоративними, іпотечними та іншими видами кредитування. Такий підхід мінімізує втрати у випадку фінансових труднощів в окремих секторах. Інвестиційні активи банку також розподіляються між різними фінансовими інструментами: державними облігаціями, корпоративними цінними паперами, іноземними активами тощо.

Забезпечення ліквідності є критично важливим для виконання короткострокових зобов'язань банку перед вкладниками та партнерами. Для цього певна частина активів банку повинна бути високоліквідною, наприклад, готівкові кошти, депозити в центральному банку чи легко реалізовані цінні папери. Надмірна ліквідність, однак, може знижувати прибутковість, тому банки прагнуть до оптимального співвідношення між ліквідними активами та інвестиціями в менш ліквідні, але дохідніші проєкти.

Принцип відповідності активів і пасивів передбачає узгодження строків погашення зобов'язань із термінами активів. Наприклад, якщо банк залучає короткострокові депозити, він не може інвестувати їх у довгострокові активи без ризику дефіциту коштів у майбутньому. Для цього використовуються інструменти управління строковою структурою, такі як складання балансу ліквідності, аналіз розривів строків (gap analysis) і стрес-тестування.

Ефективне управління фінансовими ресурсами банку є складним завданням, яке вимагає застосування науково обґрунтованих підходів.

Серед методів оптимального розподілу банківських ресурсів можна виділити такі групи:

- економіко-математичні моделі (лінійне програмування; моделі багатокритеріальної оптимізації; динамічне програмування; модель Марковіца (портфельний підхід));
- аналітичні методи (метод коефіцієнтів; метод порівняльного аналізу);
- стратегічні методи (АВ-СА аналіз; метод сценарного аналізу; диверсифікація інструментів).

Економіко-математичні моделі стали незамінним інструментом для керівників банків, дозволяючи їм приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу капіталу, управління активами та пасивами, мінімізації ризиків та підвищення прибутковості. Лінійне програмування – один з найпоширеніших методів, який допомагає знайти оптимальний розподіл обмежених ресурсів. В банківській сфері його використовують для визначення найвигіднішого співвідношення між різними активами, такими як кредити, інвестиції чи депозити. Цей метод дозволяє максимізувати прибуток банку за умови дотримання певних обмежень, таких як підтримка ліквідності, дотримання нормативів та контроль ризиків.

Економіко-математичне моделювання є більш комплексним підходом, який враховує специфічні особливості діяльності банку, включаючи регуляторні вимоги та особливості ринкового середовища. Такі моделі дозволяють враховувати різноманітні фактори, такі як регулювання ліквідності, галузеві обмеження та макроекономічні чинники.

За допомогою економіко-математичних моделей банки можуть прогнозувати вплив змін зовнішнього середовища на їхню діяльність та розробляти відповідні стратегії.

Застосування математичних моделей в банківській сфері дозволяє [12-14]:

- оптимізувати розподіл ресурсів;

- зменшити ризики;
- підвищити прибутковість;
- приймати більш обґрунтовані управлінські рішення;
- забезпечити стабільність діяльності банку.

Моделі багатокритеріальної оптимізації дозволяють враховувати кілька цілей одночасно (доходність, ліквідність, ризик). Наприклад, метод зважених коефіцієнтів дозволяє визначити пріоритетність кожного критерію.

Динамічне програмування використовується для оптимізації розподілу ресурсів у часі (наприклад, у довгостроковому плануванні).

Модель Марковіца (портфельний підхід) фокусується на аналізі співвідношення між ризиком та доходністю різних видів активів. Метою є створення такого набору інвестицій, який забезпечить цільовий рівень прибутковості за мінімального ризику. За допомогою портфельної теорії банки можуть розподілити кошти між більш ризиковими, але й більш дохідними активами, та менш ризиковими, але й менш дохідними. Це дозволяє збалансувати інтереси вкладників та акціонерів.

Серед аналітичних методів широке розповсюдження отримав метод коефіцієнтів, що враховує використання співвідношення між активами та пасивами для визначення оптимальної структури активів. Наприклад, підтримка співвідношення між ліквідними активами та короткостроковими зобов'язаннями на рівні, встановленому регулятором.

Метод порівняльного аналізу передбачає порівняння структури активів і пасивів з іншими банками або середньогалузевими показниками, визначення пріоритетних напрямів інвестування ресурсів.

До групи стратегічних методів відноситься АВ-СА аналіз, що передбачає визначення ключових напрямів використання ресурсів: А – високоприбуткові активи (наприклад, корпоративні кредити); В – середньоприбуткові активи (наприклад, державні облігації); С – активи з низькою прибутковістю, але високою ліквідністю (готівка, рахунки в центральному банку).

Метод сценарного аналізу передбачає моделювання різних сценаріїв розвитку ринку для визначення найкращого варіанта розподілу ресурсів.

Диверсифікація інструментів використовується з метою розподілу ресурсів між коротко- та довгостроковими активами, а також збалансування кредитного портфеля за галузями, регіонами чи типами позичальників.

У результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що оцінка прибутковості банківських ресурсів є багатовимірним процесом, що включає аналіз доходності, ефективності використання ресурсів та рівня ризиків. Використання інтегрованого підходу дозволяє банкам формувати стійкі стратегії, підвищувати свою конкурентоспроможність і забезпечувати стабільний прибуток у довгостроковій перспективі. Оптимальний розподіл банківських ресурсів базується на комплексному використанні економіко-математичних, аналітичних і стратегічних методів. Ефективне застосування цих підходів дозволяє банківським установам підтримувати стабільність, підвищувати доходність і мінімізувати ризики, забезпечуючи стійкість і конкурентоспроможність на фінансовому ринку.

Перелік джерел посилання

1. Мельничук Н. Ю., Ковальчук С. С. Депозитна діяльність банківських установ у контексті формування їхньої ресурсної бази. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 1. С. 163-167.

2. Ларіонова К. Л., Капінос Г. І., Балактіонова Д. О. Проблеми формування фінансових ресурсів банківської системи України в умовах фінансової нестабільності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 6. С. 7-16.

3. Кудряшова В. В., Лиса О. В. Окремі аспекти формування ресурсного потенціалу банківської системи України. *Бізнес-навігатор*. 2021. Вип. 6. С. 143-147.

4. Несенюк Є. С., Журавель І. А., Яковенко В. П. Управління фінансовими ресурсами банківських установ і страхових компаній: інтеграційний аспект. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. Вип. 2. С. 86-90.

5. Посаднєва О. М., Повод Т. М. Вплив деструктивних факторів зовнішнього середовища на обсяг залучених ресурсів банківської системи України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 18. С. 231-237.
6. Костюк В. А., Файчук О. В., Цицюра В. В. Факторний аналіз прибутку комерційного банку. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 48. С. 246-250.
7. Кубах Т. Г., Дехтяр Н. А., Шенкаренко В. О. Управління формуванням прибутку банку. *Бізнес Інформ*. 2023. № 11. С. 257-265.
8. Дуброва Н. П., Процик Я. І. Управління прибутком комерційного банку в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 21. С. 18-24.
9. Дуброва Н. П., Крюкова Г. В. Ключові аспекти аналізу прибутковості банку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2021. № 11(3). С. 105-111.
10. Качула С. В., Жучик М. А. Теоретико-практичний аспект дослідження прибутковості комерційного банку. *Ефективна економіка*. 2022. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_10_15.
11. Левкович О. В., Райгородська Ю. Ю. Удосконалення банківських послуг з метою підвищення їх прибутковості. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_62
12. Онопрієнко Ю. Ю. Моделювання прибутковості як цільової стратегії управління фінансами банку. *Економіка та держава*. 2020. № 11. С. 116-120.
13. Шелест О. Л., Скрипниченко О. В. Вдосконалення стратегії управління прибутковістю банку з використанням імітаційної моделі. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_12_22.
14. Аберніхіна І. Г., Валенюк Н. В., Суботіна Г. О. Вдосконалення моделі прогнозування прибутку банку з використанням кореляційно-регресійного аналізу. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2. С. 79-86.